

Ծ. ԳԼՈՒԽ.

ԼԵՐՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Ժ. Լէրրոյի աշխատութեան ¹⁾ մէջ բաւական փաստեր են գտնուում, որոնք մասամբ հաստատում են հասարակական և քաղաքական զարգացման այս հայեացքը: Իւր «Բաղաքակրթութեան ծագումը» ²⁾ աշխատութեան մէջ Լէրրոյ կողմնակից է նրանց, որոնք ընդունում են մի շրջան, ուր ազգակցութիւնը կանացի պայտազատութեամբ է որոշուում, բայց նա մերժում է Բախոֆէնի տեսութիւնը ³⁾ կնոջ հասարակական գերիշխանութեան մասին: Սրանով ընդունում է Լէրրոյի տեսութիւնը: Յերաւի, այս հեղինակը, այժմեան վայրենիների վրայ հիմնուելով՝ նախնական մարդուն համարում է կոպիտ և թանձրաբարոյ, զուրկ մի որևէ գաղափարից. ճշմարիտ ցանկութիւնից, քնքոյշ զգացմունքից: «Նա այնքան ստոր վիճակի մէջ է գտնուում, ասում է նա, որ մենք հազիւ կարող ենք այն երևակայել ⁴⁾: Այսպիսի հոգեկան պայմաններում, երբ նախնական մարդը գտնուում էր կատարեալ ագիտութեան մէջ, զուրկ էր որևէ բարոյական սանձից և մղում էր անզուսպ կրքերից՝ նրա հաստատութիւններն ևս նիւթական և կոպիտ բնաւորութիւն են կրում: Ամուսնութիւնը անծանօթ է, սէրը որպէս զգացմունք՝ գոյութիւն չունի և սեռական յարաբերութիւնը զուտ նիւթական յարաբերութիւն է, առանց էթիկական կողմի: Հասարակական կեանքը այն ժամանակ մի բացարձակ կոմունիզմ է ներկայացնում և սեռական յարաբերութիւնները տեղի են ունենում մի կատարեալ խառնակեցիկ դրութեան մէջ: Սկզբում երեխան տոհմի որդին է. տոհմն է կնոջ

¹⁾ Les origines de la civilisations.²⁾ Անդ. եր. 5.³⁾ Անդ. եր. 9.⁴⁾ Անդ. եր. 9.

սեպհականատէրը և ամէն մի փորձ, որ ձգտում է առանձնացնել կնոջն ու երեխային՝ մի ոճիւր է խմբի նիւթական բարձր իշխանութեան դէմ: Այս բոլոր կէտերում մեծ տարբերութիւն չկայ Լէբբոկի և վերև լիշուած մի քանի գրողների մէջ, բայց անմիաբանութիւնը նրանումն է կայանում, որ սա մերժում է կնոջ քաղաքական և հասարակական գեր-իշխանութիւնը: Լէբբոկ անկասկած ընդունում է, որ խառնակեցիկ գրութեան խմբերը ստորաբաժանուելով և սեռական յարաբերութիւնները մասնաւորուելով՝ ազդեցութիւն են ունենում հասարակութեան զարգացման վրայ: Բայց ընդունում է նաև ուժը, կոպիտ իշխանութիւնը՝ որպէս քանդող տարր: Վան, ասում է նա, բազմաթիւ, շատ լաւ փաստեր, որոնք կարող են մեզ ապացուցանել, որ սկզբում ամուսնութեան մէջ գոյութիւն չէ ունեցել որևէ կրօնական կամ հասարակական նկատում և փոխադարձ սէրը կամ նոյն իսկ համակրանքը չեն եղել: փոխադարձ համաձայնութիւնն աւելորդ է համարուել և ամուսնութիւնը կատարուել է ոչ թէ մի կողմի սիրոյ խոստովանութեամբ և միւս կողմի հաւանութեամբ, այլ մէկի բռնի ուժով, իսկ միւսի ճարհատեալ հպատակուելով *):

Ահա այս ուժն է, որ կղզիացնում է գերդաստանը համայնակեցութեան մէջ, նա է՝ որ հասարակական խառն և անորոշ գրութեան ժամանակ տարբերում և մասնաւորում է զանազան տարրեր, որոնք կոչուած են կազմելու ներքին, անկախ խումբ: Լէբբոկը բացատրում է, թէ ինչպէս ամուսնական զանազան ձևերի մէջ, որոնք փոքր առ փոքր երևան են գալիս, միշտ մի բան կայ, որ ենթադրել է տալիս ուժի գործադրութիւնը: Նա գեռ աւելի առաջ է գնում և ասում. «Այս նիւթական խիստ ուժը, որ իրապէս գործադրում է՝ նկատուում է որպէս մի էական գաղափար, այնպէս որ նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ այդ ուժը, այլ ևս անհրաժեշտ էլ չէ՝ այնուամենայնիւ գործադրում է որպէս

*) Les origines de la civilisation. Կր. 96.

նշանակաւ, ինչպէս այս նկատուում է առևանգմամբ ամուսնութեան մէջ: Սրանից հետևում է, որ կինը միշտ ստորագրուած գրութիւն է ունեցել, որովհետև նա մի թող էակ է. միայն ուժի շնորհիւն է, որ կինը մի տոհմի ձեռքից անցնում է մի մարդու ձեռքը, որ նրան տիրում է. որպէսզի այս փոխանցումը կարողանայ կատարուել՝ պէտք է որ կինը հանուի այնպիսի տոհմից, որին չէ պատկանում տղամարդը (առևանգութիւն, օտարացեղ ամուսնութիւն) կամ եթէ այս բացառիկ տիրապետութիւնը կատարւում է միևնույն տոհմի անդամների մէջ՝ այն ժամանակ տղամարդը պէտք է տուժինք տալ, կնոջը զնէ կամ հատուցում վճարէ:

Լէբբոկն ասում է. «Քանի մենք քաղաքակրթութեան սանդուխով ներքև ենք իջնում՝ այնքան գերդաստանի կարևորութիւնը նուազում և տոհմինը մեծանում է»^{*)}: Ժիրօ-Տէօլլօն և ուրիշները նոյնպէս համարեա նոյնն են ասում: Բայց Լէբբոկի կարծիքով տոհմը գերդաստանի է փոխուում ոչ թէ արիւնակցութեան սկզբունքով, այլ ոյժի շնորհիւ: Ազգակցական բառերի քննութիւնը հաստատում է, որ սկզբում տոհմն է տիրապետել և թէպէտ նրանք, ամուսնական սովորութիւնների համեմատ, ազգակցական կապեր են արտադրում՝ այնուամենայնիւ նրանց գաղափարները հիմնուած են տոհմի կազմակերպութեան վրայ: Այս ապացուցւում է Հավայեան կղզիների սիստեմով, ուր հայր և մայր տերմինները բոլորովին չկան, և համարւում է, թէ ամեն մի երեխայ շատ հայրեր ու մայրեր ունի: Մի խօսքով եթէ հետևենք Լէբբոկի ցուցումներին՝ նախնական մարդու վերաբերեալ փաստերի ուսումնասիրութեամբ կարող ենք ապացուցանել, որ նախնական կազմակերպութիւնը չէ եղել զուտ ընտանեկան և ոչ էլ հիմնուած է եղել արիւնակցութիւնից առաջացած սիրոյ վրայ, այլ եղել է մի այնպիսի տարրական կազմակերպութիւն, որի մէջ գերդաստանն իրապէս գոյութիւն չէ ունեցել, և որի մէջ թէկուզ կապը արևան կա-

*) Անդ. եր. 99:

սլակցութիւնն է՝ բայց նիւթական ոյժն է որոշել հասարակութեան ներքին հիւսուածքը: Այս գէպքում կարելի է ընդունել, որ տոհմը մի համայնակեցութիւն է եղել, հիմնուած իսկապէս արեան կապի վրայ, բայց համայնական շահերն են որոշել նրա բոլոր հիմնարկութիւնների զարգացումը:

Թէ Լէբըդի այս տեսութիւնը հասարակութեան ծագման մասին որ աստիճան կտրւորութիւն ունի՝ այս մէկ կողմ դնենք: Միայն երբ նա ոյժը նկատում է որպէս մի բան, որ արենակցական կապի ներգործելով՝ ազդեցութիւն ունի հասարակական կազմակերպութեան մէջ, այն ժամանակ ուրեմն նա հէնց սկզբից ենթադրում է պետութեան նիւթական տարրի գոյութիւնը: Պէտք էր որ այս ինքնուրոյն հայեացքը որոշ կերպով արտալատուած լինէր:

Թարգմ. Ֆրանս. Ն. Լալայանց

(Կը շարունակուի)

